

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS

LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2009 m. vasario 9 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų: Zigmo Levickio (kolegijos pirmininkas), Gintaro Kryževičiaus ir Sigitos Rudėnaitės (pranešėja), rašytinio proceso tvarka teismo posėdyje išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovo VŠĮ „Versmės“ leidykla kasacinių skundą dėl Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 16 d. nutarties ir Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 22 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo VŠĮ „Versmės“ leidykla ieškinį atsakovui Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijai prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos dėl sprendimo pripažinimo neteisėtu ir supaprastinto atviro konkurso sąlygų pakeitimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

Atsakovo Lietuvos tūkstantmečio minėjimo direkcijos prie Lietuvos Respublikos Prezidento kanceliarijos Viešųjų pirkimų komisijos 2007 m. gruodžio 6 d. nutarimu Nr. 130-5L-8 buvo patvirtintos supaprastinto atviro konkurso sąlygos Lietuvos istorijos ir kultūros leidinių parengimo bei išleidimo paslaugoms pirkti, kurios buvo paskelbtos 2007 m. gruodžio 12 d. „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ Nr. 96. Ieškovo kilo abejonių dėl dalies konkurso sąlygų aiškumo ir teisėtumo. Ieškovo teigimu, konkurso sąlygose nurodyta, kad pateikti pasiūlymai bus vertinami atsižvelgiant į ekonominio naudingumo ir kitus kriterijus, tačiau nepateikta kainos įvertinimo metodikos, nenurodyta, kokiais metodais remiantis bus apskaičiuoti kainos įvertinimo balai, kaip bus palygintos ir įvertintos balais skirtingos apimties leidinių kainos; pirkimo dokumentuose nepateikta lėšų paskirstymo metodikos, perkamos paslaugos apimties, nenurodyta, ar bus naudojamas ekspertinis vertinimo metodas ir neįvardyti konkretūs ekspertai. Ieškovo nuomone, didžiausią lyginamąjį svorį iš visų kriterijų turinčio kainos kriterijaus vertinimas remiantis tik subjektyvia komisijos narių nuomone yra neteisėtas ir sudaro prielaidas nesąžiningam sprendimui dėl konkurso rezultatų priimti.

Ieškovas 2008 m. sausio 8 d. atsakovui pateikė pretenziją dėl minėtų konkurso sąlygų, tačiau atsakovo 2008 m. sausio 15 d. sprendimu ji buvo atmesta. Ieškinyje prašoma pripažinti neteisėtu atsakovo 2008 m. sausio 15 d. sprendimą ir įpareigoti atsakovą pakeisti atviro konkurso sąlygas taip, kad jose būtų nurodyta: pirkimo kainos nustatymo ir vertinimo tvarka; perkamų paslaugų

apimtis; pirkimo lėšų paskirstymo tvarka; ar pasiūlymų vertinimui bus taikomas ekspertinis vertinimo metodas; pasiūlymo vertinimo kriterijų taikymo tvarka.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų sprendimų esmė

Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 16 d. nutartimi ieškinys buvo paliktas nenagrinėtas.

Teismas nustatė, kad pretenzija atsakovui buvo pateikta 2008 m. sausio 8 d., t. y. praleidus Viešųjų pirkimų įstatymo (toliau – VPĮ) 121 straipsnio 1 dalyje nustatytą penkių dienų terminą, skaičiuojamą nuo tiekėjo sužinojimo ar turėjimo sužinoti apie savo teisėtų interesų pažeidimą, nes paskutinė termino diena pretenzijai pateikti buvo 2007 m. gruodžio 17 d. Pretenzijos pateikimą perkančiajai organizacijai teismas laikė privaloma ikiteismine ginčo nagrinėjimo tvarka (VPĮ 120 straipsnio 1 dalis). Ieškoviui nesilaikius šios tvarkos ir esant galimybių šia tvarka pasinaudoti, nes pirkimo sutartis dar nesudaryta (VPĮ 121 straipsnio 2 dalis), ieškinys buvo paliktas nenagrinėtas (CPK 296 straipsnio 1 dalies 1 punktas). Buvo atskirai pabrėžta tai, kad, kilus neaiškumų dėl konkurso sąlygų, savo teisėtus interesus ieškovas galėjo ginti naudodamasis VPĮ 93 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta teise prašyti perkančiosios organizacijos paaiškinti pirkimo dokumentus, tačiau ši teisė nebuvo įgyvendinta.

Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 22 d. nutartimi pirmosios instancijos teismo nutartis buvo palikta nepakeista.

Teisėjų kolegija sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad termino pretenzijai pateikti pradžios eiga turi būti siejama su informacijos apie atviro supaprastinto konkurso sąlygų paskelbimu 2007 m. gruodžio 12 d. „Valstybės žinių“ priede „Informaciniai pranešimai“ Nr. 96. Buvo pabrėžta, kad įstatyme nustatytas trumpas pretenzijos pateikimo terminas – penkios dienos – sąlygoja kiekvieno tiekėjo pareigą domėtis viešo konkurso vykdymo eiga ir sąlygomis. Teisėjų kolegijos vertinimu, tai reiškia, kad įstatymų leidėjas tiekėjo pretenzijos perkančiajai organizacijai termino pradžią susiejo su subjektyviu objektyvių aplinkybių vertinimu, t. y. iš esmės įtvirtino ne tik perkančiosios organizacijos pareigą tinkamai informuoti tiekėjus apie vykdomą konkursą, bet ir tiekėjo pareigą domėtis vykdomu konkursu, elgtis pagal *bonus pater familias* standartą ir operatyviai reaguoti į perkančiosios organizacijos veiksmus ar neveikimą, o galbūt pažeistas subjektyvines teises ginti VPĮ nustatyta tvarka ir terminais.

Teismas nustatė, kad atsakovas pretenziją gavo likus vienai dienai iki galutinio konkurso pasiūlymų pateikimo termino pabaigos – 2008 m. sausio 15 d. 14 val. Atsižvelgdama į tai, kad pretenziją surašė advokatė, su kuria teisinių paslaugų teikimo sutartis buvo sudaryta 2007 m. birželio 18 d., t. y. prieš kelis mėnesius iki konkurso paskelbimo, teisėjų kolegija nusprendė, jog nagrinėjamos bylos atveju negali būti pateisinamos priežastys, dėl kurių ieškovas daugiau kaip dvidešimt dienų praleido įstatyme nustatytą terminą pretenzijai pateikti. Atsižvelgiant į išskirtines nagrinėjamos bylos aplinkybes, t. y. į tai, kad atviras konkursas dėl paslaugų pirkimo sustabdytas daugiau kaip devynis mėnesius, valstybės skirti pinigai konkursui vykdyti nepanaudoti, konkursas vykdomas pirkti paslaugoms, susijusioms su Lietuvos valstybės įvaizdžio gerinimu, jame dalyvauja daugiau kaip 40 tiekėjų, o konkurso laimėtojas nepaskelbtas iki šiol, taip pat į paties ieškovo veiksmus (nepateikė pretenzijos įstatyme nustatytu laiku, per ilgiau kaip pusmetį trukusį bylos nagrinėjimą nepateikė duomenų, kurie leistų manyti, jog įstatymo nustatytas terminas praleistas dėl svarbių priežasčių, neįvykdė Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 19 d. nutarties ir nesumokėjo į teismo depozitinę sąskaitą 300 000 Lt atsakovo galimiems nuostoliams dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo atlyginimui užtikrinti), buvo padaryta išvada, kad teismas *ex proprio motu* (savo iniciatyva) turi teisę nuspręsti, kad terminas pretenzijai pareikšti yra praleistas ir jo atnaujinti nėra pagrindo (CK 1.117 straipsnio 4 dalis, 1.122 straipsnis).

Esant tokioms aplinkybėms teisėjų kolegija pažymėjo, kad atsakovas turėjo ne atmesti, o atsisakyti priimti praleidus įstatymo nustatytą terminą ieškovo pateiktą pretenziją. Vien aplinkybė, kad atsakovas išnagrinėjo ieškovo pretenziją, nesudaro pagrindo daryti išvados, jog ieškovas laikėsi ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos ir įgijo teisę kreiptis į teismą. Teisėjų kolegijos nuomone,

perkančiajai organizacijai suteikus teisę nagrinėti ir tas pretenzijas, kurios paduotos pažeidus VPĮ nustatytus pretenzijų padavimo terminus, būtų suvaržytos kitų tiekėjų teisės bei teisėti interesai, pažeisti atvira konkurse dalyvaujančių asmenų lygiateisiškumo ir interesų pusiausvyros principai.

III. Kasacinio skundo teisiniai argumentai

Kasaciniu skundu ieškovas, remdamasis CPK 346 straipsnio 2 dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais pagrindais peržiūrėti bylą kasacine tvarka, prašo panaikinti Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 16 d. nutartį ir Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 22 d. nutartį bei gražinti bylą nagrinėti iš esmės pirmosios instancijos teismui. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

1. Terminu pretenzijai pateikti eigos pradžia buvo nepagrįstai siejama su „Valstybės žinių“ priedo „Informaciniai pranešimai“ išleidimo data. Šio termino eigos pradžia turi būti siejama su tiekėjo sužinojimo apie jo teisėtų interesų pažeidimą momentu (subjektyviuoju momentu), o ne su momentu, kai tiekėjas sužinojo apie konkursą ar konkurso viešo paskelbimo momentu. Kadangi konkurso sąlygos paprastai yra didelės apimties, jų analizei yra reikalingos specialios žinios bei viešuosius pirkimus reglamentuojančių teisės aktų išmanymas, todėl situacija, kad tiekėjas apie savo teisių pažeidimą sužino konkurso paskelbimo dieną, kasatoriaus manymu, yra negalima.

Terminas pretenzijai pateikti turi būti skaičiuojamas nuo to momento, kai kasatoriaus darbuotojai išanalizavo konkurso sąlygas ir konstatavo jų neatitiktį teisės aktų reikalavimams. Kasatoriaus vadovybei priėmus sprendimą dalyvauti konkurse, konkursinį pasiūlymą buvo pavesta parengti kasatoriaus darbuotojai G. J., kuriai ėmus vykdyti pavestą užduotį, paaiškėjo, kad konkurso sąlygose esama daug netikslumų. G. J. 2008 m. sausio 4 d. tarnybiniu pranešimu leidyklos vadovas buvo informuotas, kad konkursinio pasiūlymo dėl konkurso sąlygų netikslumų parengti objektyviai neįmanoma. Kasatoriaus nuomone, apie jo teisėtų interesų pažeidimą tapo žinoma 2008 m. sausio 4 d., todėl, 2008 m. sausio 8 d. pateikęs perkančiajai organizacijai pretenziją, jis nepraleido VPĮ 121 straipsnio 1 dalyje nustatyto penkių dienų termino.

2008 m. sausio 4 d. G. Juščiuotės tarnybinis pranešimas buvo pateiktas Lietuvos apeliaciam teismui, tačiau priimant apeliacinės instancijos teismo nutartį šis įrodymas nebuvo vertinamas. Teisėjų kolegijai nenurodžius jokių argumentų, dėl kurių minėtas rašytinis įrodymas buvo atmestas, kasatorius teigia, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė teismo pareigą argumentuoti atsisakymą vertinti įrodymus (CPK 270 straipsnio 4 dalies 2 punktas) ir įrodymų vertinimo visapusiškumo principą.

2. Ieškinyš buvo nepagrįstai paliktas nenagrinėtas CPK 296 straipsnio 1 dalies 1 punkto pagrindu. VPĮ 120 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad, jeigu išnagrinėjus pretenziją, nebuvo patenkinti tiekėjo reikalavimai ar reikalavimai buvo patenkinti tik iš dalies, ar pretenzija nebuvo išnagrinėta VPĮ 121 straipsnyje nustatyta tvarka ir terminais, tiekėjas turi teisę kreiptis į teismą. Kadangi kasatoriaus 2008 m. sausio 8 d. pretenzija buvo priimta, išnagrinėta ir atmesta kaip nepagrįsta, kasatorius teigia, kad ikiteisminis ginčo nagrinėjimo etapas baigėsi ir jis turi teisę kreiptis į teismą.

Kasaciniame skunde pabrėžiama, kad, priimdami skundžiamas nutartis, teismai dėl formalių priežasčių atsisakė vykdyti teisingumą ir neužtikrino kasatoriaus konstitucinės teisės į teisminę gynybą. Atsisąvelgdamas į teismų padarytas išvadas, kad ikiteisimine ginčo sprendimo tvarka dar galima pasinaudoti, kasatorius akcentuoja tai, jog, norėdamas pasinaudoti šia tvarka, jis turėtų pareikšti formalų prašymą dėl termino atnaujinimo pretenzijai pateikti, tačiau apeliacinės instancijos teismui nurodžius, kad terminas pretenzijai pateikti negali būti atnaujintas, kasatorius prarado teisę į teisminę gynybą, nes šios teisės įgyvendinimas tapo priklausomas nuo neįmanomos įgyvendinti sąlygos – termino pretenzijai pateikti atnaujinimo. Teisinėje valstybėje negalima tokia situacija, kai bylą nagrinėjantis teismas ir reikalauja pareikšti prašymą atlikti tam tikrą veiksmą, ir kartu konstatuoja, kad tokio prašymo patenkinimas yra negalimas.

3. Apeliacinės instancijos teismui *ex proprio motu* konstatavus, kad nėra jokių svarbių priežasčių dėl kurių kasatoriaus praleistas penkių dienų terminas pretenzijai pateikti galėtų būti atnaujintas, buvo nepagrįstai peržengtos atskirojo skundo ribos, nes prašymo dėl šio termino atnaujinimo nebuvo pareikšta. Vadovaujantis CPK 320 straipsnio 2 dalimi ir Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime pateiktais išaiškinimais, apeliacinio skundo ribos, nagrinėjant ne šeimos, darbo ir ypatingosios teisenos kategorijų bylas, gali būti peržengiamos tik tada, kai to reikalauja viešasis interesas, ir jų neperžengus teismo procesinis sprendimas būtų neteisingas ir būtų pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės.

Apeliacinės instancijos teismo nurodytos aplinkybės dėl konkurso sustabdymo, valstybės skirtų lėšų konkursui vykdyti nepanaudojimo, paslaugų susijusių su Lietuvos valstybės įvaizdžio gerinimu, pirkimo, 40 tiekėjų dalyvavimo konkurse bei dėl kasatoriaus veiksmų bylos nagrinėjimo metu nepagrindžia tinkamo procesinės teisės normų taikymo ir aiškinimo. Kasatorius teigia, kad jis dėjo visas pastangas, jog byla būtų išnagrinėta per kiek įmanoma trumpiausią laiko tarpą ir nėra atsakingas už konkurso procedūrų sustabdymą. Kasatoriaus nuomone, apeliacinės instancijos teismo nurodytas argumentas dėl valstybės lėšų skirtų konkursui vykdyti, nepanaudojimo, negali būti siejamas su viešuoju interesu kuo greičiau tęsti galbūt neteisėto konkurso vykdymą. Priešingai, viešąjį interesą – užtikrinti valstybės biudžeto lėšų teisėtą, skaidrų ir efektyvų panaudojimą atitinka pareikšto ieškinio dėl įpareigojimo pakeisti VPI prieštaraujančias konkurso sąlygas išnagrinėjimas iš esmės, o ne jo palikimas nenagrinėto. Kasaciniame skunde pripažįstama, kad Lietuvos tūkstantmečio paminėjimas yra svarbus įvykis valstybei ir visuomenei, tačiau vien tik atsakovo paskelbto konkurso sustabdymas dėl objektyvių priežasčių negali būti vertinamas kaip viešojo intereso pažeidimas.

4. Apeliacinės instancijos teismui pripažinus, kad nėra pagrindo atnaujinti termino pretenzijai pateikti, buvo pažeistas *non reformato in peius* principas (CPK 313 straipsnis). Pirmosios instancijos teismui ne nutraukus bylą (CPK 293 straipsnio 2 punktas), o ieškinių palikus nenagrinėtą (CPK 296 straipsnio 1 dalies 1 punktas), išliko galimybė prašyti atnaujinti terminą pretenzijai pateikti ir, pasinaudojus ikiteismine ginčo sprendimo tvarka, vėliau kreiptis į teismą. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismui konstatavus, kad terminas pretenzijai pateikti negali būti atnaujintas, kasatorius neteko net teorinės galimybės kreiptis į teismą.

Atsiliepimo į kasacinį skundą, atitinkančio įstatymo šiems procesiniams dokumentams keliamus reikalavimus, negauta.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Kasaciniame skunde keliami klausimai, susiję su Viešųjų pirkimų įstatyme nustatytų ikiteisminės ginčo sprendimo tvarkos terminų taikymu ir šių terminų praleidimo pasekmėmis bei apeliacinės instancijos teismo teise peržengti bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas. Šie klausimai sudaro kasacinio teismo nagrinėjimo dalyką byloje.

Dėl Viešųjų pirkimų įstatyme nustatytų ikiteisminės ginčo nagrinėjimo stadijos terminų reikšmės

Viešųjų pirkimų teisinius santykius reglamentuoja tiek nacionalinė, tiek Europos Sąjungos teisė. Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatyme (toliau – ir Įstatymas) yra įgyvendinti Europos Sąjungos teisės aktai (Įstatymo priedas), tarp jų – 1989 m. gruodžio 21 d. Tarybos direktyva Nr. 89/665/EEB dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su peržiūros procedūrų taikymu sudarant viešojo prekių pirkimo ir viešojo darbų pirkimo sutartis, derinimo (toliau – Direktyva Nr. 89/665). Direktyva Nr. 89/665 subjektų, suinteresuotų viešojo pirkimo sutarties sudarymu, atžvilgiu

nustato minimalųjį apsaugos standartą ir viešojo pirkimo peržiūros procedūrų bendruosius kriterijus, kuriuos turi atitikti nacionalinėse teisės sistemose numatytos peržiūros procedūros, tam, kad užtikrintų Bendrijos teisės reikalavimų sudarant viešojo pirkimo sutartis laikymąsi (Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2003 m. birželio 19 d. Sprendimas *GAT*, C-315/01, Rink. p. I-6351). Viešųjų pirkimų įstatymo V skyriaus nuostatos, reglamentuojančios ginčų nagrinėjimą, taikinimą ir žalos atlyginimą, yra skirtos ginčams tiek dėl tarptautinių, tiek dėl supaprastintų viešųjų pirkimų. Atsižvelgiant į tai, aiškinant ir taikant Įstatymo V skyriaus nuostatas, yra aktuali Europos Bendrijų Teisingumo Teismo jurisprudencija, susijusi su Direktyvos Nr. 89/665 nuostatų aiškinimu. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kauno keliai“ v., Klaipėdos miesto savivaldybė*, byla Nr. 3K-3-25/2009).

Teisingumo Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad nacionalinėje teisėje nustatyta perkančiųjų organizacijų veiksmų apskundimo teisme tvarka turi būti pagrįsta veiksmingumo (efektyvumo) principu. Formalūs apskundimo tvarkos reikalavimai atitinka veiksmingumo (efektyvumo) principą tiek, kiek pastarasis atitinka viešųjų pirkimų santykių teisinį saugumą. Remiantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, visiškai Direktyva Nr. 89/665 siekiamo tikslo įgyvendinimui kiltų pavojus, jei kandidatams ir konkurso dalyviams būtų leidžiama bet kuriuo sutarties sudarymo metu nurodyti sutarčių sudarymo taisyklių pažeidimus, taip perkančiąją organizaciją įpareigojant iš naujo pakartoti visą procedūrą ir pašalinti šiuos pažeidimus. Kartu veiksmingumo principas reikalauja ir to, kad vien tik dėl nacionalinių procedūrinių taisyklių (pvz., naikinamųjų terminų), įskaitant jų taikymo tvarką, neturėtų pasidaryti praktiškai neįmanoma ar labai sunku pasinaudoti teisėmis, kurias suinteresuotas asmuo turi pagal Bendrijos teisę (Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2002 m. gruodžio 12 d. Sprendimas *Universale-Bau ir kt.*, C 470/99, Rink. p. I 11617).

Nagrinėjama ginčui taikytina ir aktuali kasatoriaus pretenzijos pateikimo ir nagrinėjimo metu galiojusi Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymo 2005 m. gruodžio 22 d. Nr. X-471 redakcija. Ginčų nagrinėjimas buvo reglamentuotas aptariamose Įstatymo redakcijos V skyriaus 120-124 straipsniuose, aktualių nagrinėjamai bylai klausimų teisinis reguliavimas išliko iš esmės nepakitęs ir dabartinėje Įstatymo redakcijoje.

Įstatyme tiekėjui suteikta teisė *iki pirkimo sutarties sudarymo* pareikšti perkančiajai organizacijai pretenziją dėl veiksmų, kurie pažeidė ar pažeis jo teisėtus interesus; naudojimasis šia teise yra būtina kreipimosi teisminės gynybos prielaida - pretenzijos pateikimas perkančiajai organizacijai yra privaloma ikiteisminė ginčo nagrinėjimo stadija (buv. 120 straipsnio 1 dalis). Įstatyme taip pat nustatyta, kad tais atvejais, jeigu perkančioji organizacija pretenzijos nepatenkina ar neišnagrinėja įstatyme nustatyta tvarka ir terminais, tiekėjas turi teisę kreiptis į teismą (buv. 120 straipsnio 2 dalis), t. y. esant vienai nurodytų aplinkybių atsiranda įstatyme nustatytos kreipimosi į teismą prielaidos.

Įstatyminių reikalavimų dėl pretenzijų pateikimo, nagrinėjimo tvarkos ir terminų teisinė reikšmė ir jų nesilaikymo pasekmės yra skirtingos. Vienas reikalavimų, kurių laikytis turi pretenziją teikiantis tiekėjas, yra pretenzijos pateikimo terminas - pretenzija perkančiajai organizacijai turi būti pateikta raštu per penkias dienas nuo tos dienos, kurią tiekėjas sužinojo arba turėjo sužinoti apie tariamą savo teisėtų interesų pažeidimą (buv. 121 straipsnio 1 dalis), tačiau ne vėliau iki pirkimo sutarties sudarymo (buv. 120 straipsnio 1 dalis). Be to įstatyme nustatyta, kad perkančioji organizacija nagrinėja tik tas tiekėjų pretenzijas, kurios gautos iki pirkimo sutarties sudarymo (buv. 121 straipsnio 2 dalis). Iš sisteminės aptariamų normų analizės išplaukia išvada, kad su pirkimo sutarties sudarymo momentu įstatymo yra susietas tiekėjo teisės pareikšti pretenziją galiojimas - pirkimo sutartį sudarius ši tiekėjo teisė išnyksta, ir pasinaudojimas ikiteisimine ginčo nagrinėjimo tvarka tampa negalimas. Teisėjų kolegija sutinka su bylą nagrinėjusių teismų vertinimu, kad pirkimo sutarties sudarymas yra įstatymo nustatyto naikinamojo pretenzijos pateikimo termino pabaigos momentas. Šį terminą nustatančios ir draudžiančios perkančiajai organizacijai nagrinėti po pirkimo sutarties sudarymo pateiktas tiekėjų pretenzijas normos yra imperatyvios, todėl jų pažeidimas reiškia, kad ikiteisminė ginčo nagrinėjimo tvarka yra neteisėta ir nesudaro teisės kreiptis į teismą prielaidos.

Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad įstatymuose, kituose teisės aktuose, sutartyse arba neteisminių institucijų nustatyti laikotarpiai veiksams atlikti įvairiose neteisminėse institucijose vykstančiose procedūrose laikytini procedūriniais terminais; nuo ieškinio senaties terminų ir procesinių terminų procedūrinius terminus galima atskirti pagal tai, kad procedūrinis terminas tiesiogiai susijęs tik su tam tikrų veiksmų atlikimu neteisminėse procedūrose ir nepanaikina asmens teisės į valstybės prievarta užtikrinamą jo pažeistų teisių gynybą teisme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gruodžio 9 d. nutartis civilinėje byloje *Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas v. UAB „Villon“*, byla Nr. 3K-3-539/2008). Aktualios ginčui Įstatymo redakcijos 121 straipsnio 1 dalyje nustatytas penkių dienų terminas savo teisine prigimtimi atitinka procedūrinio termino požymius: šis terminas nustatytas pretenzijai perkančiajai organizacijai pateikti, su šio termino praleidimu įstatyme nesiejamas tiekėjo teisės pareikšti pretenziją ir perkančiosios organizacijos teisės nagrinėti pretenziją pasibaigimas. Perkančioji organizacija įstatymo įgaliota nagrinėti tiekėjo pateiktas pretenzijas, iš to išplaukia jos teisės spręsti, ar tiekėjo pateikta pretenzija atitinka reikalavimus, ar ji priimtina ir ar nagrinėtina iš esmės, taip pat teisė spręsti dėl pretenzijos pateikimo termino atnaujinimo. Tai, kad perkančioji organizacija priėmė ir išnagrinėjo tiekėjo pretenziją, kuri jai buvo pateikta praleidus penkių dienų pretenzijos pateikimo terminą, reiškia ir tai, kad pretenzijos pateikimo terminą perkančioji organizacija atnaujino. Perkančiosios organizacijos sprendimo priėmimas ir šiuo atveju reiškia įstatyminę kreipimosi į teismą prielaidą (buv. 120 straipsnio 2 dalis). Teisėjų kolegija pažymi, kad vien ta aplinkybė, jog perkančioji organizacija priėmė ir išnagrinėjo tiekėjo skundą, pateiktą pažeidžiant procedūrinį skundo pateikimo (penkių dienų) terminą, tačiau iki pirkimo sutarties sudarymo, nėra pakankama pripažinti, kad ikiteisminė ginčo nagrinėjimo stadija yra neteisėta ir nesuteikia tiekėjui teisės kreiptis gynybos į teismą.

Ikiteisminis ginčo nagrinėjimas suteikia papildomų galimybių išvengti teisminių ginčų ir su tuo susijusių viešojo pirkimo procedūrų trukdymų, leidžia visapusiškiau išsiaiškinti teisiškai reikšmingas ginčo aplinkybes ir taip palengvina bylos nagrinėjimą teisme. Tiesioginis Viešųjų pirkimų įstatyme įvardytas ikiteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos tikslas yra pasiekti, kad tiekėjo pretenzijų pagrįstumą išnagrinėtų pati perkančioji organizacija. Pretenzijos pateikimo termino, kaip procedūrinės tvarkos elemento, pažeidimo pasekmės teismo turi būti vertinamos pagal tai, kiek toks pažeidimas turėjo įtakos rezultato, kuriam procedūra nustatyta – perkančiosios organizacijos sprendimo – teisėtumui. Bylą nagrinėjusių teismų pozicija, kad pažeidus procedūrinį terminą pateiktos tiekėjo pretenzijos išnagrinėjimas perkančiojoje organizacijoje sudaro besąlyginį CPK 296 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytą pagrindą ieškinį palikti nenagrinėtą, reiškia ir tai, kad nekvestionuojant paties ikiteisminio ginčo nagrinėjimo rezultato – perkančiosios organizacijos priimto sprendimo teisėtumo ir pagrįstumo – yra reikalaujama pakartoti procedūrą. Tokia teisinė situacija prieštarauja civilinio proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principui (CPK 7 straipsnis), pažeidžia viešojo pirkimo operatyvumo reikalavimus.

Pirmiau aptartų Teisingumo Teismo jurisprudencijos nuostatų, susijusių su Direktyva Nr. 89/665, kontekste, turint galvoje aptariamo penkių dienų termino trumpumą, darytina išvada, kad apskundimo procedūros nuostata, pagal kurią perkančioji organizacija negali nagrinėti tiekėjų pretenzijų, paduotų praleidus penkių dienų terminą, kartu – kad šį terminą praleidę tiekėjai besąlygiškai netenka teisės į pažeistų interesų gynybą teismine tvarka, per daug apsunkintų tiekėjų galimybes pasinaudoti Įstatymu suteiktomis teisėmis ir dėl to neatitiktų peržiūros procedūrų veiksmingumo principo.

Teisėjų kolegija nesutinka su apeliacinės instancijos teismo teiginiu, kad perkančiajai organizacijai nagrinėjant tiekėjų pretenzijas, pateiktas pažeidus procedūrinius pretenzijų pateikimo terminus, savaime yra pažeidžiami viešųjų pirkimų dalyvių lygiateisiškumo ir interesų pusiausvyros principai. Pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją lygiateisiškumo ir su juo itin susijęs nediskriminavimo principai bendrąja prasme reiškia perkančiųjų organizacijų pareigą tapačias situacijas vertinti vienodai ir nevertinti vienodai skirtingų situacijų, jeigu toks vertinimas negali būti objektyviai pagrįstas (žr., pvz., Europos Bendrijų Teisingumo Teismo 2004 m. gruodžio 14 d.

Sprendimą *Arnold André*, C-434/02, Rink. 2004, p. 11825). Kasacinio teismo praktikoje yra išaiškinta, kad lygiateisiškumo principas viešųjų pirkimų srityje reiškia reikalavimą vienodai vertinti tiekėjų pasiūlymus, kurie yra lygiaverčiai ar iš esmės vienodai konkurencingi, nebent skirtingą jų vertinimą būtų galima pateisinti (2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Kauno keliai“ v., Klaipėdos miesto savivaldybė*, byla Nr. 3K-3-25/2009). Lygiateisiškumo principo reikalavimai taikytini visam viešojo pirkimo procesui, nagrinėjamo ginčo kontekste jis reiškia ir tai, kad perkančioji organizacija privalo sudaryti visiems tiekėjams vienodas galimybes dalyvauti pirkimo procedūrose bei pasinaudoti teise ginčyti perkančiosios organizacijos veiksmus. Perkančiosios organizacijos veiksmų apskundimo procedūra yra savarankiška kiekvieno atskiro tiekėjo atžvilgiu ir priklauso nuo jo poreikio ginti savo galbūt pažeistus interesus, šis poreikis nėra sąlygojamas kitų tiekėjų poreikio ginti savo pažeistus interesus. Teisė pateikti pretenziją pagal įstatymą yra suteikta visiems tiekėjams, manantiems, kad perkančioji organizacija pažeidė jų interesus, todėl lygiateisiškumo principo pažeidimą reikštų tokie atvejai, kai perkančioji organizacija atskiriems tiekėjams skirtingai taiko šios teisės įgyvendinimo reikalavimus, pvz., praėjus penkioms dienoms, kai visi tiekėjai turėjo sužinoti apie galimą teisėtų interesų pažeidimą, iš vieno tiekėjų priimtų pateiktas pretenzijas ir jas nagrinėtų, o kitų tiekėjų pretenzijas atsisakyti priimti. Nagrinėjamos bylos kontekste pažymėtina ir tai, kad kasatorius pateikė pretenziją dėl nepakankamų viešojo konkurso sąlygų aiškumo kaip galimo skaidrumo principo pažeidimo. Tokio skundo išnagrinėjimas negali pakenkti kitų tiekėjų interesams, nes skaidrumas yra viena iš teisėto viešojo pirkimo prielaidų. Šiuo aspektu perkančiosios organizacijos veiksmai priimant ir nagrinėjant kasatoriaus pretenziją atitinka ir Direktyvos Nr. 89/665 tikslus (1 ir 2 konstatuojamosios dalys), sustiprinti jau egzistuojančius nacionalinius ir Bendrijos priežiūros mechanizmus, norint užtikrinti, kad būtų laikomasi atitinkamų Bendrijos nuostatų (šios bylos kontekste – skaidrumo principo), ypač toje stadijoje, kur galima atitaisyti įvykusius pažeidimus.

Aptartų aplinkybių visumos pagrindu teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentu, kad bylą nagrinėję teismai nepagrįstai pripažino, kad kasatorius nesilaikė ikiteisminės ginčo nagrinėjimo tvarkos ir neteisėtai paliko ieškinį nenagrinėtą. Bylą nagrinėję teismai nenagrinėjo kasatoriaus reikalavimų iš esmės, t. y. netyrė konkurso sąlygų atitikties Viešųjų pirkimų įstatymo reikalavimams, šie klausimai yra fakto, o ne teisės dalykas, todėl negali būti išnagrinėti kasacinės instancijos teismo.

Dėl Viešųjų pirkimų įstatyme nustatyto procedūrinio pretenzijos pateikimo termino pradžios

Minėta, kad kasatoriui pateikiant pretenziją galiojusios Įstatymo redakcijos 121 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė nustatė, kad pretenzija perkančiajai organizacijai turi būti pateikta raštu per penkias dienas nuo tos dienos, kurią tiekėjas *sužinojo* arba *turėjo sužinoti* apie tariamą savo teisėtų interesų pažeidimą. Taigi, pagal įstatymą termino pradžia nustatyti kartu turi būti taikomi subjektyvusis ir objektyvusis kriterijai. Termino skaičiavimas nuo tiekėjo sužinojimo apie teisėtų interesų pažeidimą reiškia subjektyviojo kriterijaus taikymą ir bendrąja prasme tai būtų momentas, kada tiekėjas faktiškai suvokė įvykusį interesų pažeidimo faktą. Tuo tarpu termino pradžios susiejimas su diena, kurią tiekėjas turėjo sužinoti apie interesų pažeidimą, reiškia objektyviojo kriterijaus taikymą, šiuo atveju nustatant termino pradžios momentą taikytinas bendrasis *bonus pater familias* elgesio standartas, termino pradžia laikomas momentas, kada įvykusį tariamo pažeidimo faktą adekvačioje situacijoje būtų suvokęs protingas (apdairus, rūpestingas, atidus) asmuo. Kasatoriaus argumentas, kad sužinojimo apie tariamą interesų pažeidimą momentas turėjo būti teismo siejamas tik su faktiniu sužinojimu – subjektyviuoju momentu, neatitinka įstatymo ir teisėjų kolegijos pripažįstamas nepagrįstas.

Termino pradžios nustatymas yra fakto klausimas, kasatorius nepateikė pagrįstų argumentų, kad nustatydami termino pradžios dieną teismai netinkamai aiškino ir taikė teisę. Iš procesinių sprendimų turinio matyti, kad teismai vertino visumą reikšmingų teisinių aplinkybių, kasatoriaus skunde nurodyto darbuotojos tarnybinio pranešimo neaptarimas apeliacinės instancijos teismo

nutartyje nėra pakankamas pagrindas pripažinti, kad teismas iš esmės pažeidė įrodinėjimo taisyklės ir padarė klaidingą išvadą dėl įrodinėtų faktų.

Dėl apeliacinės instancijos teismo teisės savo iniciatyva išėiti už bylos nagrinėjimo ribų

Civilinis procesas grindžiamas bendroju proceso dalyvių elgesio dispozityvumo principu (CPK 13 straipsnis), kuris reiškia laisvą proceso dalyvių disponavimą jiems priklausančiomis procesinėmis teisėmis. Civilinio proceso teisė pagal reguliavimo dalyką ir teisinių santykių reglamentavimo principus yra viešoji teisė, todėl teismas, kaip civilinių procesinių santykių subjektas, turi tik tas teises, kurios jam yra suteiktos konkrečių teisės aktų nuostatų ir neturi teisės peržengti įstatymo nustatytos kompetencijos ribų. Atvejai, kada teismas gali paneigti proceso dalyvių elgesio dispozityvumo principą, nustatyti įstatymo ir paprastai yra susiję su būtinybe apsaugoti viešąjį interesą, apginti silpnesniąją ginčo šalį.

Bylos nagrinėjimo pirmąją instanciją ribas pagal bendrąją taisyklę lemia bylos šalių pareikšti reikalavimai (ieškinio, priešieškinio dalykas) bei reikalavimų faktinis pagrindas, teismui neleidžiama peržengti byloje pareiktų reikalavimų, išskyrus CPK nurodytus atvejus (CPK 265 straipsnis).

Bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas paprastai sudaro apeliacinio skundo faktinis ir teisinis pagrindas bei absoliučių sprendimo negaliojimo pagrindų patikrinimas (CPK 320 straipsnio 1 dalis). Apeliacinės instancijos teismui įstatymu leista peržengti apeliacinio skundo ribas, kai to reikalauja viešasis interesas (CPK 320 straipsnio 2 dalis) (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas). Su viešojo intereso apsauga yra siejama ir bendrojo apeliacijos principo *non reformatio in peius* taikymo išimtis: pagal CPK 13 straipsnį apeliacinės instancijos teismas negali priimti blogesnio sprendimo negu yra skundžiamas, tačiau blogesnio sprendimo priėmimu nelaikomas sprendimo priėmimas CPK 320 straipsnio 2 dalyje nustatytu atveju.

Apeliacinės instancijos teismas yra saistomas ir pirmąją instanciją išnagrinėtos bylos ribų. Apeliacine tvarka negali būti nagrinėjami reikalavimai, kurių nenagrinėjo pirmosios instancijos teismas, išskyrus reikalavimus, kurie yra neatskiriamai susiję su jau pareikštais pirmosios instancijos teismui (CPK 312 straipsnis). Kitokių šios taisyklės išimčių įstatyme nenustatyta. Apeliacinės instancijos teismas negali savo iniciatyva pakeisti pirmosios instancijos ieškinio faktinio pagrindo ir sprendimą priimti naujų faktinių aplinkybių pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje *R. K.-N. v. A. L.*, byla Nr. 3K-3-534/2008).

CPK nustatyta teisė į teismą įgyvendinimo tvarka apima ir suinteresuotų asmenų teisę apskusti teismo sprendimą (teisę į apeliaciją), ši teisė gali būti ribojama tik įstatyme nustatytais atvejais (CPK 303 straipsnis). Apeliaciniam teismui išnagrinėjus reikalavimus (išskyrus CPK 312 straipsnyje nustatytas išimtis), kurie nebuvo pareikšti pirmosios instancijos teismui, be įstatyminio pagrindo būtų suvaržyta suinteresuotų asmenų teisė į apeliaciją.

Nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva išnagrinėjo klausimą dėl termino pretenzėjai perkančiajai organizacijai pateikti atnaujinimo ir konstatavo, kad nėra priežasčių šiam terminui atnaujinti. Iš procesinių bylos dokumentų matyti, toks reikalavimas nebuvo pareikštas byloje dalyvaujančių asmenų ir nebuvo pirmosios instancijos teismo nagrinėjimo dalykas. Teisėjų kolegija pripažįsta pagrįstu kasacinio skundo argumentą, kad apeliacinės instancijos teismas pažeidė bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribas.

Teisėjų kolegija konstatuoja, kad bylą nagrinėję teismai netinkamai aiškino ir taikė procesinės teisės normas ir neteisėtai paliko kasatoriaus ieškinį nenagrinėtą. Kadangi ieškinio reikalavimai nebuvo teismo išspręsti, tai byla perduodama iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui (CPK 329 straipsnio 2 dalies 7 punktas, 360 straipsnis).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi CPK 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsniu,

n u t a r i a :

Vilniaus apygardos teismo 2008 m. liepos 16 d. nutartį ir Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 22 d. nutartį panaikinti ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti Vilniaus apygardos teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Zigmas Levickis

Gintaras Kryževičius

Sigita Rudėnaitė